

PRAVILNIK O UVJETIMA ZA KORIŠTENJE REGISTRATORSKOG MATERIJALA I ARHIVSKE GRAĐE DRŽAVNOG SEKRETARIJATA ZA VANJSKE POSLOVE I DIPLOMATSKIH I KONZULARNIH PREDSTAVNIŠTAVA JUGOSLAVIJE U INOZEMSTVU (Službeni list SFRJ, br. 23-1969)

Tzv. »diplomatski arhivi« predstavljaju poznat i izvanredan izvor za povišena istraživanja, kako u nacionalnim okvirima tako i na međunarodnom planu. Stoga je razumljiv interes istraživača posvuda u svijetu za propise kojima se regulira pravni režim korištenja građe u tim arhivima. U SFRJ srodan arhiv postoji u organizacionom sklopu Državnog sekretarijata za vanjske poslove u Beogradu (u nastavku skraćeno: *DSVP*). U naslovu citirani *Pravilnik* stupio je na snagu 6. VI 1969. propisujući uvjete korištenja građe i u tom arhivu.

Kao pravna osnova ovog *Pravilnika* uzet je čl. 14 Zakona o Arhivu Jugoslavije. Njegov st. 1, naime, određuje: »Arhivska građa od posebnog interesa za federaciju dostupna je javnosti i može se koristiti za naučne i druge potrebe, osim ako bi korištenje određene arhivske građe bilo protivno interesima društvene zajednice.« U st. 2. dodaje se tome: »Općim aktom Arhiva Jugoslavije odnosno organa ili organizacije kod kojih se arhivska građa nalazi određuju se, u skladu sa zakonom, uvjeti za njeno korištenje.«

Na toj pravnoj osnovi, kroz svojih 14 članova, *Pravilnik* propisuje uvjete za korištenje, kako se to i iz naslova vidi, ne samo za arhivsku građu nego i za registratorski materijal, i to kako za građu nastalu radom samog *DSVP-a*, tako i onu nastalu radom diplomatskih i konzularnih predstavništava Jugoslavije u inozemstvu, a jednako i za arhivsku građu (»privatne arhive ili dokumente«) koja »darovanjem, otkupom ili na drugi način« uđe »u sastav arhivske građe Sekretarijata ili predstavništava«. (čl. 13.)

U čl. 1. odmah se razlikuje: registratorski materijal, koji može biti korišten samo za službene potrebe, od arhivske građe, koja može biti korištena za službene potrebe i za naučnoistraživački rad. »Istraživanje arhivske građe može se vršiti samo u prostorijama Sekretarijata.« (čl. 2)

Što se tiče korištenja registratorskog materijala i arhivske građe za službene potrebe, propisano je (čl. 3) da to vrše »za to određeni radnici Sekretarijata« na osnovi pismenog zahtjeva organizacione jedinice Sekretarijata, državnog organa, radne ili druge organizacije. U posebnom slučaju, o kojemu govori st. 2. istog člana, mogu to korištenje vršiti i »predstavnici« spomenutih »zainteresiranih organa i organizacija«, ali samo »u suradnji s radnicima Sekretarijata koji su za to određeni, i pod njihovom kontrolom«.

Korištenje građe za naučne potrebe razrađeno je u čl. 4—13.

Prije svega se u čl. 4 precizira što se podrazumijeva pod korištenjem u naučne svrhe, pa se određuje: »Kao korištenje arhivske građe za naučnoistraživački rad smatraju se, u smislu ovog pravilnika, istraživanja koja vrše naučni radnici i radne ili druge organizacije koje se bave naučnim istraživanjem.« Logički se na to nadovezuje odredba čl. 8, po kojemu: radna ili druga organizacija koja se bavi naučnim istraživanjima, odnosno osoba koja traži odobrenje za istraživanje arhivske građe, mora u zahtjevu za davanje odobrenja navesti svrhu istraživanja, odnosno temu koju obrađuje.

Odobrenje za korištenje izdaje državni sekretar ili osoba koju on odredi, a takvo odobrenje »glasi na ime i ne može se prenositi na drugu osobu« (čl. 7).

Čl. 9 i 10 razrađuju primjenu principa javnosti arhivske građe, fiksirajući rokove javnosti. Prvi relevantni rok utvrđen je danom 1. siječnja 1945. Uglavnom srodno kao u postojećem arhivskom zakonodavstvu SFRJ određuje stoga čl. 9, st. 1: »Arhivska građa nastala prije 1. siječnja 1945. može, u pravilu, biti korištena za naučnoistraživački rad.« Slijedi zatim drugi vremenski kriterij utvrđen granicom od 50 godina, pa se u istom čl. 9, st. 2 određuje: »Arhivska građa nastala poslije 1. siječnja 1945. može biti korištena za naučnoistraživački rad tek po isteku pedeset godina od dana njenog nastanka.«

Nadovezuju se na to ograničenja uobičajena za noviju arhivsku građu, a osobito za građu diplomatskog karaktera. Predviđa ih čl. 10, koji određuje da ovlaštena osoba *DSVP-a* može, »nakon pregleda dokumenata arhivske građe«, koje je istraživač zatražio, uskratiti objavljivanje pojedinih dokumenata starijih od pedeset godina ako bi njihovo objavljivanje bilo protivno društvenim interesima. U st. 2 istog čl. 10 dodano je odmah i objašnjenje što se podrazumijeva pod »objavljivanjem«, pa se propisuje: »Kao objavljivanje dokumenata smatra se i pozivanje na broj djelovodnika ili neku drugu arhivsku oznaku predmeta.« Odredbe o objavljivanju dopunjuje i čl. 12 kojim se propisuje: »Radne ili druge organizacije koje se bave naučnim istraživanjem i naučni radnici ne mogu prijevise ili foto-kopije dokumenata, koji su im dani na korištenje objavljivati u vidu zbirke dokumenata bez prethodne suglasnosti Sekretarijata.«

Konačno, *Pravilnik* propisuje i ostala ograničenja korištenja, uobičajena u arhivskom zakonodavstvu. Ponajprije, u čl. 5 određuje da se »izvorna arhivska građa« može dati na korištenje za naučnoistraživački rad »samo ako ne postoje snimci te građe ili ako to zahtijeva naučna metoda rada«. Zatim, u čl. 6, da se »nesređena i oštećena arhivska građa« ne daje »u pravilu« na korištenje za naučnoistraživački rad. Izuzetno, ako to traže »posebni interesi društvene zajednice«, može državni sekretar dozvoliti korištenje i takve građe. Na kraju, u čl. 11 se predviđa da ovlaštena osoba *DSVP-a* »može uskratiti osobi koja vrši naučnoistraživački rad korištenje građe ako ona nepravilno postupa sa građom, ako ugrožava njen integritet, sredenost i sigurnost, ako zloupotrebljava podatke iz arhivske građe ili ako se ne pridržava odredaba propisa o radu u čitaonici Sekretarijata«. Treba ponovno podsjetiti da opisani režim korištenja građe vrijedi jednako za svu arhivsku građu koja je »ušla u sastav« *DSVP-a* i diplomatskih i konzularnih predstavništava Jugoslavije, dakle i za onu arhivsku građu koja je u spomenuti »sastav« ušla »darovanjem, otkupom ili na drugi način« (čl. 13).

U cjelini uzevši, prikazani *Pravilnik* izgrađen je na normativnim principima i praktičnim normativnim rješenjima koja su već dobro poznata i iz prakse nekih drugih država. Postavlja se, međutim, pitanje da li je on donio najbolja moguća i suvremena rješenja za naše prilike i za materiju koju regulira. Odnosno, čini nam se da iz njegova teksta izviri, da se na njega nadovezuju neka principijelna a još neriješena pitanja.

Prije svega se radi o pitanju: da li je još uvijek potrebno zadržavanje srednjovjekovne tradicije po kojoj se arhivska građa konkretnije i svestranije ne odvaja od registraturskog materijala. Ako se, naime, to odvajanje ne vrši redovito, metodički i dosljedno, i sve dok se to ne bude tako vršilo, ponavljat će se stara pogreška, tj. da se arhivska građa neće obrađivati isključivo po arhivističkim principima, pa potom neće biti arhivistički oblikovana kako bi to trebalo, već će se na nju, djelomično ili čak u cjelini, primjenjivati kancelarijska praksa svojstvena registraturskom materijalu i neizbježna u jednoj takvoj zastarjeloj »registratursko-arhivskoj zajednici«. Stoljetna iskustva su to dokazala, kao što je i već značajna aktivnost moderne arhivistike dokazala da je takav postupak štetan i znanstveno neodrživ. Druga vrlo štetna posljedica spomenutog neodvajanja arhivske građe od registraturskog materijala jest u tome što se u takvim slučajevima nikada ne može na arhivsku građu primijeniti odgovarajući režim korištenja kakav je nauci, kao glavnom korisniku građe, najpotrebniji i najkorisniji. To stoga, što će se zbog neodvojenosti uvijek, u većoj ili manjoj mjeri, i na arhivsku građu protezati neki oblici ograničenja korištenja koji objektivno nisu potrebni za arhivsku građu, nego su potrebni, neophodni i društveno opravdani samo za registraturski materijal. Takva situacija je apsolutno neizbježna u svim spomenutim »registratursko-arhivskim zajednicama«. Takva situacija ne potiče, ne pomaže i ne unapređuje naučnoistraživački rad i kulturnu djelatnost, već im stvara suviše teškoće. Praktički govoreći: kada bi se arhivska građa *DSVP-a* odvojila od njegova registraturskog materijala i predala na čuvanje posebnoj ustanovi, ili samostalnoj radnoj jedi-

nici, bilo u sklopu istog organa ili kao posebno odjeljenje Arhiva Jugoslavije, bilo bi moguće da se ta građa pravilnije arhivistički tretira i obrađuje, te da se za tu građu ostvari mnogo optimalniji pravni i praktički režim korištenja, daleko korisniji za nauku, a i za druge kulturne potrebe (izložbe i sl.), nego li što je to npr. slučaj prema prikazanom *Pravilniku*.

Drugo je principijelno pitanje u tome, što kod nas još uvijek nije točno precizirana sadržajna fizionomija svih saveznih arhiva odnosno zbirki arhivske građe koja se čuva kod saveznih organa, organizacija i ustanova. Pitanje treba razmotriti i riješiti s dva osnovna aspekta, tj. s gledišta građe koja se već nalazi u tim arhivima i zbirkama, uz ocjenu da li ona zaista tamo spada, a zatim, s gledišta građe koja bi ubuduće trebala da »ulazi u sastav« spomenutih arhiva i zbirki. Ta pitanja treba što preciznije zakonski regulirati, ne ostavljajući mjesta improviziranim ili proizvoljnim rješenjima. Naročitu pažnju treba pri tome obratiti građi koja je dosada, ili će ubuduće »ulaziti u sastav« saveznih arhiva i zbirki — »darovanjem, otkupom ili na drugi način«. Precizno razgraničenje djelatnosti, odgovarajućim propisima i postupkom pri preuzimanju građe u arhivske ustanove, neophodno je i za pravilno provođenje određenog režima korištenja građe. Podsjetimo se npr. da se sticajem okolnosti neki dijelovi diplomatske i konzularne građe, nastale kroz posljednjih stotinu godina, nalazi i u nekim javnim arhivima i u zbirkama nekih naučnih, kulturnih i sličnih ustanova. Nelogično bi bilo da se i na tu građu ne odnosi isti režim korištenja kakav je propisan za glavninu istorodne građe pohranjene kod saveznih organa i ustanova. Postoji tako i niz drugih pitanja koja treba riješiti. Uz kritički preispitivanje sadržajne fizionomije saveznih arhiva i zbirki svakako su od primarne važnosti i rokovi, odnosno povijesni periodi iz kojih bi određena građa pripadala navedenim arhivima i zbirkama. Ukratko: utvrditi koja arhivska građa i iz kojeg povijesnog perioda pripada njima. Praktički je osobito važno da se osigura čuvanje nacionalnih spomeničkih cjelinâ, koje se moraju čuvati u pojedinim nacionalnim arhivima, odnosno na području pojedinih republika. Integritet spomenutih cjelinâ mora biti osiguran i praktički proveden. S time je povezano i pitanje upravljanja saveznim arhivima i zbirkama, u čemu sada republičke arhivske službe nemaju nikakva udjela, a što je apsolutno nespojivo s fundamentalnim principima socijalističkog samoupravnog i federativnog uređenja naše zemlje.

Predstojeća revizija cjelokupnog zakonodavstva u SFRJ, dakle i arhivskog zakonodavstva, pruža priliku da se navedena, kao i druga bitna pitanja unaprijed rješavaju u našoj zemlji uspješno riješe.

B. Stulli

In memoriam

Dr STELLA UBEL

U nedjelju 13. X 1968. rano ujutro nenadano i tiho nestala je iz naše sredine dr Stella Ubel, direktor Grafičkog kabineta Instituta za likovne umjetnosti u Jugoslavenskoj akademiji, u mirovini, naš priznati stručnjak za grafiku.

Rodena je 26. IV 1892. u Zagrebu, gdje je završila gimnaziju i studirala na Filozofskom fakultetu povijesnu grupu, te položila i doktorat iz povijesti i povijesti umjetnosti. Radila je 28 godina u prosvjetnoj struci, najprije kao učiteljica, a onda kao profesor na raznim školama u Zagrebu. Bila je izvrstan poznavalac povijesti i dobar pedagog, te je odgojila čitave generacije učenika koji je svi i danas spominju s najvećim poštovanjem i ljubavlju.

Godine 1948. pozvana je na rad u Jugoslavensku akademiju kao naučni suradnik, te 1. VII postaje najprije rukovodilac Valvazorove zbirke, a 17. X 1952. upravitelj Grafičkog kabineta Instituta za likovne umjetnosti u Jugosla-